

Прохорова М.Е.,* Пукас А.О.**

РЕГІОНАЛЬНІ ВАЛЮТНІ ІНІЦІАТИВИ

У статті представлений аналітичний огляд існуючих регіональних валютних союзів, проблеми та перспективи їх функціонування в сучасному глобальному фінансовому середовищі. Автором розглянуті найновіші регіональні валютні ініціативи та можливості їх імплементації, дано короткий огляд сценаріїв розвитку регіональних валютних союзів в контексті формування нової світової валютно-фінансової системи.

In the article an analytical review of the present monetary unions is examined, its problems and perspectives of the functioning in a modern global financial environment. The author examined the most recent regional monetary initiatives and the opportunities of its implementation, a short review is given to the possible scenarios of the regional monetary unions development in the context of the new global monetary system formation.

Світова фінансова криза показала, що американський долар не може залишатися надалі абсолютно єдиним платіжним та кредитним засобом, незважаючи на економічну міць США. Але валюти інших країн тим більше не можуть його замінити, що породжує передумови для виникнення валютних регіональних ініціатив на противагу долару.

Функціонування долару США як єдиної резервної валюти унеможлиблюється сучасними умовами в валютно-фінансовій сфері і вказує на послаблення ролі США в глобальній економіці і появу нових гравців. У зв'язку з цим виникає потреба у розробці нових валютних систем, які б могли протистояти екзогенним факторам і задовольнити сучасні вимоги та виклики.

Важливу роль у дослідженні проблематики формування валютно-фінансових систем відіграють праці зарубіжних вчених: Бансала В., Вільямсона Дж., Гільфердінга Р., Дорнбуша Р., Камдессю М., Кругер А, Кьоллера Х., ЛіппаЕ., МакКіннона Р., Манделла Р., Маршалла Дж., Медоуза Д., Месаровича М., МецлераА., Оме К., Сакса Дж., Сороса Дж., Стігліца Дж., Тінбергена Я., Тобіна Дж., Трахтенбергга І., Фішера Ст., Флемінга Дж.М., Фрідмена М. Різні аспекти функціонування світового фінансового середовища розкриті у роботах сучасних вітчизняних науковців Андрущенко В., Білоруса О., Боринця С., Будкіна В., Гаврилюка О., Гальчинського А., Геєця В., Даниленка А., Кістерського Л., Клочка В., Лук'яненка Д., Луцишин З., Новицького В., Пахомова Ю., Плотнікова О., Поручника А., Рогача О., Румянцева А., Сікори В., Степаненка В., Федосова В., Філіпенка А., Шарова О., Шниркова О., Юрія С.

З іншого боку, незначна частина наукових робіт присвячена проблематиці створення та функціонування регіональних валютних систем, що пояснюється відносною новизною

* доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету

** студентка 4 курсу факультету міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету

проблеми. Це питання розглядається лише в контексті функціонування глобальної фінансової системи та як складової глобальної фінансової архітектури. Окремих робіт, присвячених темі дослідження, дуже мало, зважаючи на нещодавню активізацію та посилення процесів регіоналізації.

Метою статті є аналіз перспектив розвитку регіональних валютних ініціатив та можливості їх імплементації. Відповідно до поставленої мети, стаття покликана розглянути наступні питання:

1. ретроспективний аналіз регіональних економічних ініціатив та результати їхнього функціонування;
2. дослідження сучасних регіональних валютних систем та оцінка їхнього функціонування.
3. окреслення перспектив сучасних регіональних валютних ініціатив.

Ідея створення регіональних валютних систем не є новою. Найстарішою з існуючих регіональних валютних інтеграцій є Південноафриканська, створена в 1910 році. У 1921 р. було створено Резервний банк Південної Африки, що призвело до використання південноафриканського фунта, як єдиного законного засобу платежу в країнах, що входили до угруповання. У 1961 р. із створенням ПАР було замінено фунт на південноафриканський ранд. Валютний простір ранду (Rand Monetary Area) проіснував до 1986 року і був замінений на Тресторонню угоду про валютний простір (у зв'язку із зміною позиції Свазіленду) [16, с.86]. У 1992 році на базі Конференції по координацію розвитку країн Південної Африки (СААДК) було створено торгово-економічний союз країн Південної Африки (САДК) [11]. В 2005 році голова Центрального банку ПАР Тіто Мбовено, виступаючи перед бізнес-колами ПАР, заявив, що вже до 2016 року може з'явитися нова валюта САДК. Забезпечуватися нова валюта буде ПАР та Ботсваною. На нову валюту можуть перейти всі країни САДК [1].

З іншого боку, введення єдиної африканської валюти було головною метою Організації африканської єдності (ОАЄ), яка була створена в 1963 році. Цей проект знову став пріоритетним в 2001 році, коли 53 держави-члени домовилися про перетворення цієї міжурядової організації в Африканський Союз. В серпні 2005 року Асоціація керівників Центральних банків країн Африки заявили про свої плани щодо введення єдиної валюти та створення спільного центрального банку до 2021 року [6, с.9].

На даний момент в Африці діє кілька валютних союзів - Західноафриканський економічний і валютний союз і Центральноафриканське валютно-економічне співтовариство, які використовують франк КФА, Економічне співтовариство країн Західної Африки планувало в 2009 році ввести спільну валюту.

В Азії нову валюту можуть ввести швидше, ніж в Африці. Ще в середині 70-х років минулого століття передбачалося, що азійські грошові одиниці будуть об'єднуватися навколо ієни, однак в останні роки ситуація змінилася. Тому ставка цілком можливо буде зроблена на Китай, який динамічно розвивається. Тим більше, що Пекін уже пропонував в свій час ввести для материкової частини Китаю, а також Тайваню, Гонконгу й Макао спільну валюту - китайський долар. На думку китайських експертів, для реалізації цієї ініціативи з наступним приєднанням до неї інших країн регіону й трансформації китайського долара в азійський буде потрібно приблизно 10 років [4]. Білл Еммотт, экс-редактор «The Economist» вважає, що через 20-25 років юань зможе стати не лише провідною регіональною валютою, а й однією з резервних валют [13, с. 28].

На початку минулого року президент Азійського банку розвитку Харухіко Курода заявив, що така грошова одиниця могла б з успіхом конкурувати з долларом і євро й навіть із успіхом замінити їх. Тим більше, що курс долара останнім часом досить нестійкий і може різко обвалитися .

В 2003 році була підписана угода про створення зони вільної торгівлі, у яку ввійшли сім держав Асоціації регіонального співробітництва Південної Азії (АСЕАН). Ще тоді відзначали, що дана угода може вилитися в створення єдиної азіатської валюти. Тоді ж, в 2003 році, 11 країн Азії оголосили про створення спільного фонду валютних резервів в 1 млрд. дол. Це було обґрунтовано необхідністю уникнути повторення кризи 98- го року, коли відбувся обвал більшості азіатських валют [14].

Звичайно, до перетворення АСУ у повноцінний аналог євро й відмови на її користь країн регіону від власних валют необхідний довгий шлях.

Валютні ініціативи виникають також і в регіоні країн Перської затоки. Первісним планом було визначено забезпечити введення нової валюти на рубежі 2009-2010 рр. останнім часом, у зв'язку із кризою, встановлена нова дата - 2013 р. - для введення в обіг єдиної валюти, яку ряд фінансистів держав Перської затоки пропонують назвати халіджи (затоковий).

Щодо того, наскільки перспективний проект «Валютний союз» у цей момент, існують різні судження. Як вважає ряд німецьких експертів, криза - не тільки час потрясінь, але й привід для прийняття кардинальних розв'язків. Слабшою стала валюта США, що спричинило здешевлення золота за межами доларової зони й тим самим збільшення попиту на нього. В особливій ситуації опинилися країни, які розраховуються доларами за сиру нафту. Ідея введення єдиної валюти держав Затоки з'явилася одночасно зі створенням Ради співробітництва арабських держав Перської затоки. Це було визначено двома основними документами: Статутом Ради й економічною угодою 1981 р. У них утримувалися посилання на етапи й основні загальні риси економічного співробітництва й інтеграції. В 1983 р. був сформований комітет, що складається з керівників валютних агентств і центральних банків держав Перської затоки. Його ціль - здійснення координації фінансової, грошово-кредитної й банківської політики. Були створені спеціальні комітети для вивчення технічних аспектів співробітництва й інтеграції в області нагляду, контролю, підготовки банківських і платіжних систем. В 1985-1987 рр. ці структури здійснювали загальну прив'язку валют як першого кроку на шляху до єдиної валюти. При цьому консенсус досягнутий не був [14].

До кінця 90- х рр., з урахуванням прогресу, досягнутого в митному союзі держав Затоки, а також успішного співробітництва з ЄС, який готувався прийняти євро, знову була піднята тема єдиної валюти. На саміті в Бахрейні (грудень 2000 р.) було ухвалене рішення про прийняття долара США в якості загальної прив'язки валют держав на даному етапі [12].

Графік просування до Валютного союзу передбачав: держави - члени домовляються про відповідні критерії конвергенції економічних показників до кінця 2005 р. Це пов'язане з фінансовою й валютною стабільністю (заборгованість і ціни), необхідної для успішного здійснення валютного союзу. Так, на думку аналітиків Ради співробітництва арабських держав Перської затоки, можна було підготуватися до введення єдиної валюти не пізніше з 1 січня 2010 р. Протягом останніх чотирьох років компетентні комітети Ради обговорювали економічні критерії й визначали її елементи, методи розрахунків, прийнятні ціни, межі економічної конвергенції за допомогою Центробанку ЄС і Всесвітнього банку [5]. Верховна рада (26-а сесія, Абу-Дабі, грудень 2005 р.) затвердила критерії для досягнення економічної конвергенції й фінансової й валютної стабільності, а на наступних засіданнях Верховної ради (27-а сесія, Ер- Ріяд, грудень 2006; 28- а сесія, Доха, грудень 2007) визначив подальший фінансовий інструментарій [9].

Найуспішнішим прикладом валютної регіональної інтеграції є Європейський союз. Короткий огляд історії ЄЕС та ЄС подано у таблиці 1.

Таблиця 1. Короткий огляд історії ЄС.

Дата	Угода/подія	Зміст
вересень 1950 р.	Угода про створення Європейського платіжного союзу (ЄПС)	Створення Європейського платіжного союзу (ЄПС), який був розпущений наприкінці 1958 р. До складу союзу входили 17 країн Західної Європи. Валютою ЄПС була міжнародна розрахункова валютна одиниця — епуніт (європейська платіжна одиниця), яка дорівнювала золотому вмісту долара США на той період — 0,888671 г чистого золота. Функціями ЄПС були щомісячний багатосторонній залік платежів країн-учасниць (багатосторонній кліринг) і кредитування боржників за рахунок країн з активним сальдо платіжного балансу. Міждержавні суперечності і вичерпання джерел кредитування призвели до реорганізації ЄПС у Європейську валютну угоду.
серпень 1955 р.	Європейська валютна угода	В її рамках зберігався механізм взаємних розрахунків країн — учасниць ЄПС, але на змінних умовах. Угода втратила свою силу в 1972 р. із запровадженням конвертованості валют.
березень 1957 р.	Римський договір про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС)	Створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС)
1 січня 1958 р.	Римський договір набув чинності	Римський договір набув чинності, і шість європейських країн — ФРН, Франція, Нідерланди, Бельгія, Люксембург й Італія заснували ЄЕС (European Communities, EC), відоме як «Спільний ринок».
грудень 1969 р.	Саміт в Гаазі	Прийняте рішення про створення в Європі економічного і валютного союзу. Розробку плану створення союзу було доручено комітету на чолі з президентом Ради міністрів Люксембургу і міністром фінансів П. Вернером.
травень 1971 р.	«План Вернера»	Створення економічного і валютного союзу в Європі за 10 років у три етапи. Згідно з планом, мала бути досягнута повна свобода переміщення грошей і капіталу всередині ЄЕС, запроваджена конвертованість валют і фіксація обмінних курсів, об'єднання валютних резервів країн-членів і навіть заміщення їхніх національних валют єдиною грошовою одиницею.
березень 1972 р.	Запровадження «європейської валютної змії»	Запровадження «європейської валютної змії» (Currency Snake) — режиму узгодженого коливання західноєвропейських валют щодо долара США у чітко визначених межах ($\pm 2,25\%$).
1 973,00 р.	Засновано Європейський фонд валютного співробітництва (ЄФВС)	Основне завдання полягало в регулюванні регіональної міждержавної валютної взаємодії країн — членів ЄЕС і наданні кредитів для покриття дефіциту платіжних балансів і розрахунків щодо регулювання валютного курсу. Діяльність фонду не була ефективною, внаслідок чого країни припинили запозичення єврокредитів.
1 975,00 р.	Проголошення мети ЄЕС.	Створення валютного союзу було проголошено довгостроковою метою ЄЕС.
березень 1979 р.	Початок функціонування ЄВС	Почала функціонувати Європейська валютна система, ініціаторами якої стали французький президент Ж. д'Естен і німецький канцлер Х. Шмідт. Водночас виникла нова європейська валюта — ЕКЮ (European Currency Unit, ECU), що базувалась на «кошику» (наборі) валют країн — членів ЄЕС.
1 986,00 р.	Створено комітет «За валютний союз в Європі»	Створено комітет «За валютний союз в Європі»

червень 1988 р.	Створення комітету з питань економічного валютного союзу	Створення комітету з питань економічного валютного союзу на чолі з президентом Європейської Комісії Ж. Делором було започатковано другий етап західноєвропейської валютної інтеграції. До складу комітету увійшли голови центральних банків країн ЄЕС та незалежні експерти.
червень 1989 р.	«План Делора»	Було ухвалено «план Делора», що передбачав створення економічного і валютного союзу, або Європейського валютного союзу (ЄВС), у три етапи. Встановлювалися такі терміни етапів: I- 1 липня 1990 р. - 31 грудня 1993 р. II- 1 січня 1994 р -31 грудня 1998 р.
7 лютого 1992 р.	Маастрихтський договір	Маастрихтський договір був підписаний і набув чинності у листопаді 1993 р. Маастрихтським договором були визначені такі основні аспекти:• правова база економічного і валютного союзу та майбутньої єдиної валюти;• інституціональна структура ЄВС;• остаточний графік переходу до ЄВС;• критерії конвергенції країн — членів ЄЕС до економічного і валютного союзу;• пріоритети кредитно-грошової політики ЄВС. Європейське економічне співтовариство 1 січня 1994 р. Було перетворено на Європейський Союз (ЄС) {European Union, EU}.
1994 р.	Створення Європейського монетарного інституту	створення Європейського монетарного інституту {European Monetary Institute, EMS), функціями якого була координація валютної політики центральних банків держав — членів ЄС і підготовка появи Європейського центрального банку. З 1 січня 1994 р. до 31 грудня 1998 р. координувалася грошова політика європейських емісійних банків, здійснювалась підготовка переходу від ЕКЮ на єдину європейську валюту євро, темпи економічного розвитку країн Є С наближалися до критеріїв вступу до валютного союзу.
1 липня 1998 р.	Створення Європейського центрального банку (ЄЦБ)	Датою створення Європейського центрального банку (ЄЦБ) (European Central Bank, ECB) і Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ) (European System of Central Banks, ESCB).
з 1 січня 1999 р.	Третій етап валютної інтеграції в межах ЄС	Третій етап валютної інтеграції в межах ЄС і була запроваджена єдина європейська валюта євро [2, с.28].

З іншої сторони, основними проблемами у ЄС на сьогодні є:

- втрата можливості державами-членами ЄВС користуватись політикою валютного курсу, відсотковими ставками, а також значною мірою, фіскальною політикою з метою протидії сповільненню економічного зростання;
- труднощі у виробленні економічної та монетарної політики, що відповідає б потребам усіх держав-членів (через відмінності у рівнях економічного розвитку);
- брак можливостей підтримки ресурсами з бюджету ЄС проблемних регіонів, що могло б компенсувати втрату традиційних інструментів [7, с.327].

До європейського досвіду намагаються долучитися і в Латинській Америці, де в 1960-80-х рр. був створений Центральноамериканський валютний союз, Механізм компенсації сальдо і взаємного кредитування Латиноамериканської асоціації інтеграції, Карибський стабілізаційний фонд. Угода про створення Центральноамериканського валютного союзу 1964 р. і Центральноамериканська валютна угода 1974 р. не призвели до створення повноцінної і функціонуючої спільної валюти: центральноамериканське песо використовувалося лише для розрахунків взаємних вимог. У 1983 р. були розроблені стратегії для зміцнення валютної інтеграції серед малих острівних держав Карибського басейну, в ре-

зультаті чого було створено Східно-Карибський центральний банк із спільною валютою – східно-карибським доларом. Однак ця валюта дуже міцно прив'язана до долару США [3].

Постійною темою для дискусій є північноамериканська регіональна валюта або амеро. Амеро - можлива валюта, яка замінить американський та канадський долари та мексиканський песо. Концепція Північноамериканської валюти ідентична з європейською. Але лідери трьох націй заявляють, що на даний момент не існує офіційних планів такого злиття. Жоден представник країни офіційно не запропонував перехід на спільну валюту, так само як ніхто з них не виносив на розгляд введення спільної валюти як частину концепції партнерства цих країн.

АС: стратегія АС полягає в формуванні валютних союзів, в першу чергу, існуючих регіональних економічних співтовариств. Ці регіональні союзи мають бути проміжним етапом, який призведе до об'єднання в один Африканський центральний банк з єдиною валютою. Один із основних недоліків, пов'язаних з залежністю мети введення єдиної африканської валюти від попередньо створених валютних союзів, полягає в тому, що або не всі країни захочуть приєднатися, або у країни кожного з регіонів знайдуть мало стимулів для приведення своєї економічної політики до певних стандартів. Але існує принаймні два альтернативних варіанти, які в майбутньому можуть виявитися перспективними [10].

По-перше, можливе обмежене розширення існуючих валютних союзів, адже таке розширення може надати країнам-членам значні стимули до розгляду економічної політики потенційних членів. Враховуючи відсутність податково-бюджетної дисципліни, дуже важливо використовувати мету створення валютного союзу для стимуляції дисципліни і покращення управління. По мірі розширення такого союзу, він стає все більш привабливим для інших країн.

По-друге, в рамках висунутої АС ініціативи створення НЕПАД (Нове партнерство в інтересах розвитку Африки), тиск з боку інших валютних союзів в Африці може спричинити швидші темпи економічного росту, покращенню політики та управління. Це б, в свою чергу, сприяло регіональній економічній інтеграції, включаючи валютний союз.

Азія: поява нової єдиної валюти цілком реально, але, швидше за все, це відбудеться далеко не так скоро. Традиційно азіатські країни мають більші золотовалютні резерви - Китай, Японія, Індія входять до числа світових лідерів по цьому показникові. При цьому їх запаси практично повністю орієнтовані на долар. Разом з тим, більшість азіатських країн одночасно є й власниками американських боргів, і долар, який останнім часом демонструє тенденцію до нестабільності, суттєво підвищує їхні боргові ризики. Тому цілком закономірно, що країни Азії не прагнуть ризикувати [16, с.86].

Важливим фактором також є зміна позиціонування країн Азії в світі. Навряд чи вони прагнуть продовжувати позиціонувати себе на світовій економічній сцені винятково як виробники дешевих товарів. Той же Китай, наприклад, претендує на роль розвиненої країни. Нещодавно він оголосив про нову економічну стратегію, у якій величезне місце приділяється стимулюванню внутрішнього попиту й забезпеченості самих китайців. Швидше за все, це приведе до подорожчання юаню [14].

Згідно з оптимістичним прогнозом, повний перехід регіону на нову валюту може зайняти не 20 років, як у випадку з ECU і євро, а набагато менше часу. Якщо це відбудеться, азіатська валюта стане силою, слідом за євро, що потіснила долар. І тоді вплив долара впаде ще більше.

Латинська Америка: так як єдиний валютний простір заснований на зовнішній валюті, яка спочатку використовувалася лише для зовнішніх розрахунків, а потім витіснили національну у внутрішніх, то розглядати перспективи розвитку досить складно. Можливим варіантом розвитку єдиного валютного простору в Латинській Америці є становлення

мексиканського та аргентинського песо в ролі регіональних резервних валют. Але перепонам цьому є залежність від екзогенних факторів та слабкість цих валют від фінансових криз [15, с.15].

Країни Перської затоки: введення єдиної валюти держав Затоки дозволить, на думку європейських і арабських експертів, розв'язати ряд важливих проблем. По-перше, збільшити переваги економічної інтеграції й підвищення прибутку митного союзу й загального ринку Ради. По-друге, усунути ризики, пов'язані з обмінними курсами валют, і сприяти розвитку ринку, особливо цінних паперів. По-третє, розширити можливості одних корпорацій Ради для придбання інших корпорацій у державах - членах. По-четверте, це буде сприяти підвищенню регіональної конкурентоспроможності в сфері банківських і фінансових послуг. Позитивний ефект очікують аналітики від введення єдиної валюти в банківському секторі, зокрема, у питанні підвищення прозорості, що буде сприяти збільшенню національних, регіональних і міжнародних інвестицій [9].

Однак на шляху реалізації проекту існує чимало перепон. Насамперед, виявився різний ступінь готовності до реалізації процедури в цілому й окремих її складових. До того ж Оман у грудні 2006 р. оголосив, що в 2010 р. не вступить у Валютний союз. ОАЕ в травні 2009 р. також відмовилися брати участь у фінансовому об'єднанні, за словами президента Центробанку ОАЕ, принаймні до 2015 р. Інші чотири країни - члена Ради (Саудівська Аравія, Кувейт, Катар і Бахрейн) від наміру не відмовляються. Тим часом вирішені деякі організаційні питання.

Криза може як сповільнити, так і прискорити процес створення Валютного союзу. Державні фонди в Об'єднаних Арабських Еміратах, Саудівській Аравії, Омані, Кувейті, Катарі й Бахреїні понесли значні втрати. Акції провідних підприємств на внутрішньому ринку з початку поточного року (тобто за перші чотири місяці 2009 р.) втратили майже 50% своєї вартості [12].

Як буде розвиватися даний процес передбачити досить складно. Регіональні ініціативи можуть бути замінені теорією «цільових валютних зон» - групування окремих валют в деяких зонах навколо валют-лідерів, між якими утримуються якщо не фіксовані курси, то обмежені коливання [8, с.659]. З іншого боку, існує теорія щодо створення світових грошей, які замінять усі національні валюти. Таким чином, розвиток процесу глобалізації валютних відносин, а з ним і регіоналізація, набирає новий виток свого розвитку.

Література

1. African Regional Institutions and Economic Integration Arrangements // <http://web.worldbank.org/>
2. Allam M. The Adoption of the Euro in the New EU Member States: Repercussions of the Financial Crisis / Miriam Allam // EIPASCOPE. – 2009. - № 1. – P. 27-34.
3. Eastern Caribbean Currency Union: Selected Issues IMF Country Report No. 09/176 - June 2009.
4. Financial Times. February 9, 2010.
5. Ghazanfar Ali Khan Gulf monetary union pact signed // MENAFN – Arab news. – June, 08, 2009. - http://www.menafn.com/qn_news_story_s.asp?StoryId=1093252534
6. Masson P. A single currency for Africa? / Paul Masson and Catherine Pattillo // Finance & Development. – December, 2004. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2004/12/pdf/masson.pdf>
7. Melitz, J. Brussels on a Single Money / J. Melitz // Open Economies Review. – 1991. – Vol. 2. - P. 323-336.
8. Mundell R. Optimum currency areas / Robert A. Mundell // The American Economic Review. – 1961. - Vol. 51, No. 4. - P. 657-665.

9. Das Parlament Nr. 20/11.05.2009
10. Southern African development community – towards a common future // <http://www.sadc.int/>
11. Profile: African Union [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті:
12. http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/3870303.stm
13. Государства Персидского залива: прилив и отлив финансов [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті:
14. <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/29-11-09c.htm>
15. Дмитрий Горюнов. Три головы азиатского змея//Эксперт.-2009.-16-22 ноября.
16. История и современные формы валютной интеграции [Електронний ресурс]// Мировая экономика: новости, статьи, статистика. - Режим доступа к ресурсу: <http://www.ereport.ru/articles/ecunions/integr.htm>
17. Козюк В.В. Теоретичні засади формування валютних союзів в умовах глобалізації: макроекономічний аспект / В.В. Козюк // Економіка України. – 2005. – №9. – С. 12–20.
18. Шаров А. Глобализация валютной системы//Журнал европейской экономики.-2008.-март.